Η Δεξιά, η Αριστερά και η κατάρρευση της οικογένειας (Κρίστοφερ Λας)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 16 Μαρτίου, 2023

Η προοδευτική ρητορική έχει την ιδιότητα να συγκαλύπτει την κοινωνική κρίση και την ηθική κατάρρευση, παρουσιάζοντάς τες σαν να είναι τα υλικά μιας «διαλεκτικής» που κυοφορεί μέσα από τις ωδίνες της έναν νέο κόσμο. Η Αριστερά απορρίπτει κάθε συζήτηση σχετικά με την κρίση της οικογενειακής ζωής και προτιμά να μιλάει για την ανάδυση «εναλλακτικών τρόπων ζωής» και για την αυξανόμενη διαφοροποίηση των οικογενειακών προτύπων.

Η **Μπέτυ Φρίνταν** (Betty Friedan) εκφράζει αυτή τη διαφωτιστική συναίνεση, όταν υποστηρίζει ότι οι Αμερικάνοι θα πρέπει να απορρίψουν την «απαρχαιωμένη εικόνα της οικογένειας», να κατανοήσουν «την πολλαπλότητα των οικογενειακών μορφών μέσα στις οποίες ζουν πλέον οι άνθρωποι» και να συνειδητοποιήσουν, εν τέλει, ότι σήμερα η οικογένεια αποτελείται από «*δύο ή περισσότερα άτομα που μοιράζονται τις ίδιες αξίες και στόχους, και διατηρούν κάποιες δεσμεύσεις μεταξύ τους για κάποια χρονική διάρκεια*», όπως λέει και η Αμερικανική Ένωση Οικιακής Οικονομίας. Αυτός ο αναιμικός, ευφημιστικός ορισμός της οικογένειας μας θυμίζει την εύστοχη παρατήρηση του Τζωρτζ Όργουελ ότι κάποιο πρόβλημα υποκρύπτεται όταν τα πράγματα δεν ονοματίζονται με το πραγματικό τους όνομα και εγκαταλείπεται ο απλός, ευθύς λόγος.

Το ζήτημα εδώ είναι ότι οι περισσότερες από αυτές τις εναλλακτικές μορφές συνύπαρξης, όπως λέγονται, οφείλονται στην κατάρρευση των γάμων και όχι στην μετεξέλιξή τους – κάτι που επιβεβαιώνεται ακόμα και από τα ίδια τα στατιστικά στοιχεία, που έρχονται να υποστηρίξουν την ποικιλία των τρόπων ζωής που πλέον μπορούν να επιλέξουν οι άνθρωποι. Οι «μεικτές» ή «ανασυγκροτημένες» οικογένειες είναι προϊόν των διαζυγίων, όπως ακριβώς και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Όσο για τις υπόλοιπες «εναλλακτικές» μορφές οικογένειας, που τόσο πολύ εκθειάζουν οι φιλελεύθεροι –τα «μονοπρόσωπα νοικοκυριά», οι γάμοι των ομοφυλοφίλων κ.ο.κ.–, **δεν βγάζει κανένα νόημα το να τις θεωρήσουμε οικογένειες** , ακόμα και αν είχαν κάποια στατιστική βαρύτητα, που δεν έχουν. Η προσπάθεια να επαναπροσδιοριστεί η οικογένεια ως μια αμιγώς εθελούσια διευθέτηση (μία από τις πολλές «εναλλακτικές» μορφές συμβίωσης) τροφοδοτείται από τη σύγχρονη αυταπάτη ότι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να αφήνουν διαρκώς ανοιχτές όλες τις επιλογές τους, αποφεύγοντας κάθε περιορισμό ή υποχρέωση, στο μέτρο που οι

ίδιοι δεν έχουν απαιτήσεις και «δεν επιβάλλουν τις δικές τους αξίες» σε άλλους. Ο επαναπροσδιορισμός της οικογένειας από την Αριστερά ενθαρρύνει την ψευδαίσθηση ότι είναι πιθανό να αποφύγει κανείς την «παγίδα» της ακούσιας συσχέτισης και την ίδια στιγμή να απολαμβάνει τα πλεονεκτήματά της.

Το ζήτημα της οικογένειας, το οποίο στις μέρες μας διχάζει την κοινωνία μας τόσο βαθιά, σε βαθμό που οι αντιτιθέμενες πλευρές να μην μπορούν καν να συμφωνήσουν σ' έναν κοινό ορισμό της, καταδεικνύει και επιβεβαιώνει την πεποίθηση ότι η Αριστερά έχει χάσει την επαφή της με την κοινή γνώμη, επιτρέποντας έτσι στη Δεξιά να αυτοπαρουσιάζεται ως η παράταξη της κοινής λογικής. Η παραδοχή που βρίσκεται πίσω από τον παλιό ορισμό της οικογένειας είναι ότι οι δεσμοί συγγένειας, ακόμα και εκείνοι του γάμου και της υιοθεσίας, είναι δυνατόν να είναι πιο δεσμευτικοί από τους δεσμούς φιλίας και εγγύτητας. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος για τον οποίο πολλοί άνθρωποι συνεχίζουν να τους αξιολογούν θετικότερα. Για τους περισσότερους Αμερικανούς, ακόμα και για όσους είναι δυσαρεστημένοι με τον δικό τους γάμο, η οικογενειακή ζωή συνεχίζει να αντιπροσωπεύει μια σταθεροποιητική επιρροή και μια πηγή προσωπικής πειθαρχίας, μέσα σε έναν κόσμο όπου η προσωπική αποδόμηση αποτελεί πάντοτε έναν πιθανό κίνδυνο. […]

Αλλά εάν το ζήτημα της οικογένειας αναδεικνύει τις χαρακτηριστικές αδυναμίες του αμερικανικού φιλελευθερισμού, τις οποίες έχει αποτελεσματικά εκμεταλλευτεί η Δεξιά, αποκαλύπτει επίσης και το γιατί η δεξιόστροφη υπεράσπιση των *παραδοσιακών αξιών* αποβαίνει εν τέλει εξίσου αναποτελεσματική. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, το βιβλίο της Ρίτα Κράμερ, *In Defense of the Family* (*Υπερασπίζοντας την Οικογένεια*). Παρ' όλο που περιέχει αρκετά ικανοποιητικές αντιλήψεις σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, η εξήγηση που δίνει στην κρίση της οικογένειας είναι εντελώς ανεπαρκής. Η Κράμερ λέει ότι αυτή οφείλεται στην παρεμβατικότητα των ειδικών, στους φιλελεύθερους διανοούμενους που προβάλλουν τη δική τους επιτρεπτική ηθική ως επιστημονική αλήθεια, στα ΜΜΕ, και το γραφειοκρατικό κράτος πρόνοιας. Αντίθετα, αθωώνει τον βιομηχανικό καπιταλισμό, «ο οποίος λανθασμένα κατηγορείται για το ζήτημα», και γίνεται εντελώς εκθειαστική κάθε φορά που αγγίζει το ζήτημα της βιομηχανικής τεχνολογίας. Μιλάει με μεγάλη απαξίωση για εκείνους που «θέλουν να πετάξουμε όλες τις μηχανές και να επιστρέψουμε στους προβιομηχανικούς τρόπους ζωής». Επιμένει ότι μπορούμε να αντισταθούμε στα «συνθλιπτικά και παντοδύναμα ΜΜΕ» συνεχίζοντας να απολαμβάνουμε τις «αδιαμφισβήτητες ευλογίες της τεχνολογίας». Η θέση της μάλλον είναι ότι η πυρηνική οικογένεια αποτελεί, μακράν την ανώτερη μορφή ανατροφής των παιδιών, και η επιβίωσή της θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη – υπό τον όρο να πάψει ο παρεμβατισμός των ειδικών.

Έτσι, οι συντηρητικοί ταυτίζονται άθελά τους με τις κοινωνικές δυνάμεις που συμβάλλουν στην καταστροφή των παραδοσιακών αξιών.

Αυτό το επιχείρημα δεν λαμβάνει διόλου υπόψη του τα αδιαμφισβήτητα στοιχεία που δείχνουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι δεν ζουν πλέον μέσα σε πυρηνικές οικογένειες. Δεν εξετάζει, επίσης, καθόλου το ενδεχόμενο οι γυναίκες να έχουν εισέλθει στην αγορά εργασίας, όχι γιατί έχουν παρασυρθεί από τη φεμινιστική ιδεολογία, έχοντας πειστεί ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος «αυτοπραγμάτωσης», αλλά γιατί δεν έχουν πραγματικά άλλη επιλογή. Όντως, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, παρατηρήθηκε η κατάρρευση του μοντέλου «μία οικογένεια, ένας μισθός», στο οποίο είχε επενδύσει η αμερικανική επιχείρηση ως το καλύτερο μέσο ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης και εξουδετέρωσης της μαχητικότητάς της. Αυτή η εξέλιξη είναι μία ακόμα από εκείνες που ενθαρρύνουν την έλευση της «κοινωνίας των δύο τρίτων». Σήμερα, δεν ισχύει πλέον ο άγραφος νόμος ότι η βιομηχανία διατηρεί τους μισθούς σε ένα επίπεδο που να επιτρέπει σε έναν και μόνο μισθό να συντηρεί μία οικογένεια. Ήδη το 1976, μόνο το 40% των μισθών μπορούσαν να συντηρήσουν μια οικογένεια. Αυτή η τάση αντικατοπτρίζει, ανάμεσα σε άλλα, τη ριζική αποειδίκευση της εργατικής δύναμης, την υποκατάσταση της ειδικευμένης εργασίας από τις μηχανές, και τη μεγάλη αύξηση της κακοπληρωμένης, ανειδίκευτης εργασίας – μεγάλο μέρος της οποίας, βέβαια, αναλαμβάνεται από τις γυναίκες. Να, μία απ’ τις «ευλογίες» της τεχνολογίας, την οποία εκθειάζει η Ρίτα Κράμερ.

Εν τω μεταξύ, η καταναλωτική ηθική έχει εξαπλωθεί στους άνδρες, όπως αποκαλύπτει η Μπάρμπαρα Ερενράιχ στη μελέτη της με τίτλο *The Hearts of Men* (*Οι καρδιές των ανδρών*). Για τριάντα χρόνια, περιοδικά όπως το *Playboy* παρακινούν τους άνδρες να θεωρούν τους εαυτούς τους όχι ως στυλοβάτες της οικογένειας, αλλά ως συβαρίτες, εραστές, βιρτουόζους του σεξ και του στυλ – με λίγα λόγια, ως πλευμπόι. Η ιδέα ότι οι άνδρες έχουν υποχρέωση να στηρίξουν τη γυναίκα και την οικογένειά τους μπήκε στο στόχαστρο όχι από φεμινιστές διανοούμενους ή γραφειοκράτες της κυβέρνησης αλλά από τον Χιου Χέφνερ (ιδρυτής και ιδιοκτήτης του Playboy) και άλλους υποστηρικτές του καταναλωτισμού.

Είναι η λογική του καταναλωτισμού που υπονομεύει τις αξίες της αφοσίωσης και της διάρκειας και προωθεί ένα σύνολο από άλλες αξίες, καταστροφικές όχι μόνο για την οικογενειακή ζωή. Η Κράμερ υποστηρίζει ότι οι αρετές της παλιάς αστικής τάξης θα πρέπει να επανεκτιμηθούν σοβαρά, προτού τις απεμπολήσουμε στο όνομα της αυτοπραγμάτωσης ή του αλτρουϊσμού. Αλλά αυτές οι αξίες εγκαταλείπονται σήμερα, ακριβώς γιατί δεν υπηρετούν πια τις ανάγκες ενός συστήματος παραγωγής που στηρίζεται στην εξελιγμένη τεχνολογία, την ανειδίκευτη εργασία και τη μαζική κατανάλωση. […]

***

Οι αναγνώστες θα θεωρήσουν τις θέσεις μου δυσνόητες μόνο αν επιμένουν να πιστεύουν ότι κάθε θέση που δεν εντάσσεται ανοιχτά στο κλασικό σχήμα Αριστερά-Δεξιά παραπέμπει αυτόματα στη Δεξιά. Η εμπειρία της πόλωσης, με την άνοδο του Ρήγκαν στην εξουσία, ενίσχυσε την απαίτηση για ιδεολογική ομοιογένεια στο εσωτερικό της Αριστεράς, κι έτσι ενθάρρυνε αυτόν τον τρόπο σκέψης ο οποίος απευθύνεται κυρίως σε ανασφαλή άτομα που επιθυμούν πάντοτε να παίρνουν θέση στην ατελεύτητη διαμάχη μεταξύ των δυνάμεων της προόδου και εκείνων της «αντίδρασης». «Με ποια πλευρά συντάσσεστε λοιπόν;» Όσο τα στρατόπεδα ήταν ξεκάθαρα, αυτό το ερώτημα είχε κάποιο νόημα – και συνεχίζει να έχει για όσους τρέφουν μια ανιδιοτελή αγάπη για την αλήθεια και τη δικαιοσύνη, που τους κάνει να δυσπιστούν απέναντι στο χρήμα και την εξουσία, στεκόμενοι πάντα στο πλευρό των ταπεινών και καταφρονεμένων.

Ωστόσο, η Αριστερά έχασε κάθε ενεργό ενδιαφέρον γι’ αυτούς τους καταφρονεμένους. Πλέον είναι αλλεργική σε οτιδήποτε θεωρεί χαμένη υπόθεση. Το ηθικό πλεονέκτημα που κάποτε απολάμβανε πήγαζε από την ταύτισή της με τους καταπιεσμένους· όμως, η γοητεία που ασκεί στους διανοούμενους την έκανε δυστυχώς να επιλέξει μάλλον τη συστράτευσή της με τη «σωστή πλευρά της Ιστορίας» και της προόδου. Και το στοιχείο που ενίσχυσε την πίεση για επιλογή στρατοπέδου ήταν η βεβαιότητα ότι εκείνος που επέλεγε τον σοσιαλισμό διάλεγε τους νικητές, καθώς υπήρχε η βεβαιότητα ότι, εν τέλει, η «συνεργατική κοινοπολιτεία» μακροπρόθεσμα θα επικρατήσει. Εν τούτοις, η μόνη υπερασπίσιμη ηθικά επιλογή είναι να επιλέξει κανείς τον οίκτο, τη συμπόνοια και τη συγχώρεση, ενάντια στους άρχοντες και τις εξουσίες αυτού του κόσμου, να επιλέξει την αλήθεια έναντι της ιδεολογίας. Και για να κάνει κανείς αυτή την επιλογή σήμερα, θα πρέπει να απορρίψει εξ ίσου την Αριστερά και τη Δεξιά. […]

Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι προτιμούν ακόμα τη σταθερότητα των μακροχρόνιων συζυγικών και διαγενεακών δεσμεύσεων. Ωστόσο αυτές δεν υποστηρίζονται πλέον αρκετά στο πλαίσιο της καπιταλιστικής οικονομίας και της επικρατούσας ιδεολογίας των ατομικών δικαιωμάτων – οι φιλελεύθερες κοινωνίες τείνουν να υπονομεύσουν την οικογενειακή ζωή, ακόμα κι όταν οι περισσότερες από αυτές διακηρύσσουν μια συναισθηματική προσκόλληση στις «οικογενειακές αξίες». Αυτή η τάση ήταν ήδη παρούσα από τις απαρχές της φιλελεύθερης καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων, κατά τον 18^{ο} και τον 19^{ο} αιώνα.

Ο οικογενειακός μισθός λειτούργησε, αρχικά, ως ένα ωχρό υποκατάστατο της αυτοσυντηρούμενης οικιακής οικονομίας, που καταστράφηκε από την εκβιομηχάνιση. Διότι, όχι μόνον οι μισθοί δεν έφταναν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της οικογένειας, αλλά το σύστημα του οικογενειακού μισθού, ειδικά όταν πετύχαινε τον σκοπό του, είχε ως συνέπεια να εξαρτά οικονομικά τις γυναίκες από τους άνδρες – κάτι που δημιουργούσε περαιτέρω προβλήματα.

Δεύτερον, η ιδεολογία των ατομικών δικαιωμάτων ερχόταν σε σύγκρουση με τις «οικογενειακές αξίες» (κάτι που η Δεξιά ποτέ δεν επισήμανε). Προσδιορίζοντας το άτομο ως έναν ορθολογικό ωφελιμιστή, η φιλελεύθερη ιδεολογία δεν μπορούσε να αναγνωρίσει καμιά άλλη μορφή συσχέτισης πέραν εκείνης που στηριζόταν στον υπολογισμό του αμοιβαίου οφέλους – δηλαδή, σε ένα συμβόλαιο. Ο φιλελευθερισμός δεν αφήνει κανένα χώρο για εκείνες τις μορφές συσχέτισης που βασίζονται στην αυθόρμητη συνεργασία – ή, στην καλύτερη περίπτωση, καταδικάζει αυτές τις σχέσεις στην ανασφάλεια και το περιθώριο. Όταν οι άνθρωποι αρχίζουν να διαπληκτίζονται για τα δικαιώματά τους και για τη δίκαιη μοιρασιά των αγαθών, η αυθόρμητη συνεργασία καταρρέει. Και αντιστρόφως, όταν η συνεργασία καταρρέει, οι άνθρωποι αρχίζουν και διαπληκτίζονται για τα δικαιώματά τους. Δεν είναι τόσο σημαντικό να ξεδιαλύνει κανείς ποιο προηγήθηκε ιστορικά, όσο το να αναγνωρίσει την ένταση που υφίσταται, από τη μία, ανάμεσα στη συμβασιακή συσχέτιση, του γάμου και της οικογένειας ιδιαίτερα, και από την άλλη πλευρά, στην άποψη που βλέπει την υπόσχεση της δέσμευσης όχι ως συμβασιακή υποχρέωση αλλά ως δοκιμασία του ανθρώπινου χαρακτήρα. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η υπόσχεση της δέσμευσης ισχύει όσο αυτή λειτουργεί προς αμοιβαίο όφελος, ή –σε μια παραλλαγή λίγο καλύτερη από αυτή την προνοητική ηθική– επειδή ο καθένας κρίνει επιθυμητή την εδραίωση της αντίληψης ότι τηρεί τις υποσχέσεις του. Η δεύτερη άποψη, αντίθετα, αρνείται να θεωρήσει ότι η τήρηση των υποσχέσεων είναι ζήτημα κοινωνικής σύμβασης. Υποστηρίζει ότι «αυτός που τηρεί τις υποσχέσεις του», όπως γράφει και ο Κ. Ρ. Μινόγκ στο βιβλίο του *The Liberal Mind* (*Ο φιλελεύθερος νους*), «έχει διαφορετικό χαρακτήρα από εκείνον που τις αθετεί» και ότι «αυτός ο χαρακτήρας μπορεί να αξιολογηθεί επαρκώς μόνο με ηθικούς όρους».

Καθώς είμαστε παράγωγα της φιλελεύθερης κουλτούρας μας, είναι δύσκολο για εμάς να συνειδητοποιήσουμε τη σημασία που απέδιδαν άλλες πολιτικές παραδόσεις στην αυθόρμητη συνεργασία και την αξία που έχει η τήρηση των υποσχέσεων. Για τους Έλληνες, η δυνατότητα να τηρεί κανείς τις υποσχέσεις του εγγράφονταν στην ίδια τη φύση του ανθρώπου ως πολιτικού ζώου. Ο φεουδαλισμός στηριζόταν, επίσης, σε μια διαφορετική, αλλά εξίσου ισχυρή αξιολόγηση των δεσμευτικών όρκων. Η σύγχρονη αντίληψη, από την άλλη πλευρά, που καθορίζει τον πολίτη και τον υπεύθυνο ενήλικα –όπως έχουμε συνηθίσει να λέμε– είναι θεμελιωδώς απολίτικη, και έχει να κάνει με τη δυνατότητα ορθολογικής επιλογής, του σωστού υπολογισμού της χρησιμότητας και της προσωπικής ωφέλειας. Δίνει, έτσι, μικρή σημασία στις δεσμευτικές υποσχέσεις πάνω στις οποίες στηρίζεται η οικογένεια, ιδίως αν στην ιδεολογία των ατομικών δικαιωμάτων προσθέσουμε και την καθολική υποχρέωση να είμαστε ευτυχισμένοι.

Η φιλελεύθερη ιδεολογία, όχι μόνον υποτιμά την οικογένεια, αλλά δεν μπορεί καν να την κατανοήσει. Σαν θεσμός της φαντάζει απολύτως ανορθολογικός, καθώς τα μέλη της, στην ιδεατή της μορφή, δεν σκέφτονται τα ιδιαίτερά τους συμφέροντα και τα

δικαιώματα που έχουν σχεδιαστεί για να τα προστατέψουν – επιπλέον, μάλιστα, υπόσχονται να παραμείνουν μαζί και σε όλη τους τη ζωή. Τι ανοησία! Η όλη τάση της σύγχρονης κοινωνίας –του σύγχρονου φιλελευθερισμού, συγκεκριμένα– περιορίζει την οικογενειακή ζωή (νοούμενη σε οποιαδήποτε συμβατική εκδοχή της) στη σφαίρα της «νοσταλγίας».

Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί ότι για την αστάθεια της οικογενειακής ζωής δεν θεωρώ υπεύθυνο τον φεμινισμό. Από τη στιγμή που ο τελευταίος είναι μια έκφραση εξαιρετικά βάσιμων διαμαρτυριών, και από τη στιγμή που **η οικονομική και ιδεολογική επίθεση στην οικογενειακή ζωή προηγήθηκε της ανάδυσης του φεμινιστικού κινήματος**, θα ήταν κουτό να κατηγορήσει κανείς τον φεμινισμό για τη διάλυση της οικογενειακής ζωής. Αλλά **είναι εξίσου κουτό το να προσποιείται κανείς ότι ο φεμινισμός είναι συμβατός με την οικογένεια.** Ο φεμινισμός είναι, μεταξύ άλλων, παράγωγο του φιλελευθερισμού και μοιράζεται την πίστη του τελευταίου στα ατομικά δικαιώματα, στις συμβασιακές σχέσεις και στην προτεραιότητα της δικαιοσύνης – πράγματα που δεν μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τη φύση και την αξία της αυθόρμητης συνεργασίας.

(Αποσπάσματα από το βιβλίο του Κρίστοφερ Λας, "Ποιο είναι το σφάλμα της Δεξιάς; – Γιατί η Αριστερά δεν έχει μέλλον;", που κυκλοφορεί από τις "Εναλλακτικές Εκδόσεις")

(Πηγή ψηφ. κειμένου: Περιοδικό "Νέος Ερμής ο Λόγιος"*, τ. 19)*